

LOGGBOK
Underlag till skriften
Bollstabruk och Ytterlännäs riksintressen

Ytterlännäs socken, Ångermanland

Rapport 2015:5
Lars Göran Spång

Murberget Länsmuseum Västernorrland
Box 34
871 21 Härnösand
www.murberget.se

LOGGBOK. Underlag till skriften Bollstabruk och Ytterlännas riksintressen. Rapport
2015:5

© Murberget Länsmuseum Västernorrland, Lars Göran Spång

Härnösand 2014

Foto & figurer: Murberget, Lars Göran Spång

ISSN 2000-0111

LOGGBOK

Underlag till skriften Bollstabruk och Ytterlännäs riksintressen

Innehållsförteckning

LOGGBOK.....	3
Underlag till skriften Bollstabruk och Ytterlännäs riksintressen.....	3
Projektbeskrivning:.....	5
Bakgrund.....	5
Syfte.....	5
Aktiviteter.....	5
Tidplan.....	6
Kostnader.....	7
Deltagare.....	7
Inledningskapitlet.....	7
Källor.....	7
Det första samtalet hemma hos Svea och Jan Larsson:.....	7
Arbetsbilder:.....	11
Balles ställe – järnålder i bygden.....	12
Källor.....	12
Intervju med Mats Jonsson och hans föräldrar Elisabeth och Rune.....	12
Arbetsbilder.....	13
Ytterlännäs gamla kyrka.....	14
Källor.....	14
Intervju med Karin Skoglund.....	14
Intervju med Anders Bohlin.....	17
Arbetsbilder.....	18
Bollsta järnbruk.....	20
Källor.....	20
Arbetsbilder.....	20
Herrgårdar.....	21
Källor.....	21
Arbetsbilder.....	21
Bollstasågen.....	23
Intervju med Katarina Levin.....	23

Arbetsbilder.....	24
Bollstabruks bostäder.....	25
Källor:.....	25
Intervjuer.....	25
Arbetsbilder.....	28
Bollstabruk idag.....	30
Intervjuer.....	30
Arbetsbilder.....	36
En bön för framtiden.....	36
Källor.....	36
Intervju Mats Jonsson.....	36
Arbetsbilder.....	39
Bilaga: Blogginlägg under projektets gång.....	39
Riksintresset Bollstabruk.....	39
Musikcafé på Folkets Hus och release.....	40
Skriften på gång.....	40
Musik i Ytterlännäs gamla kyrka.....	41
Kineskvarteren förfaller.....	42
Arkeologidagen, besök på fornborgen på Borgberget.....	43
Arkitekter med känsla för traditioner.....	44
Genomfarten till Bollsta ska få ett lyft.....	45
Ytterlännäs gamla kyrka får stöldsäkrade skulpturer.....	47
Sågen förr och idag.....	48
Bollsta på 1950-talet.....	50
Familjen Jonsson på Borgberget.....	51
En herrgård för fest.....	52
Jans och Sveas trädgård.....	54

Projektbeskrivning:

Bakgrund

Murbergets dnr: 2013/00060

Projektet är en uppföljning av den informationsinsats som gjorts för riksintressena Nolby, Klingstatjärn och Norra Alnön. Riksintressena Bollsta-Ytterlännäs och Härnösand drevs parallellt. Dessa områden har en helt annan magnitud med företeelser som har relevans såväl i ett riksperspektiv som ett internationellt perspektiv.

Kramfors kommun har gjort en fördjupad förstudie om Ådalens Industrilandskap och en större projektsatsning planeras inom kulturturism, varumärkesprofilering m.m. Skriften om Bollstabruk-Ytterlännäs ska förhoppningsvis bli ett stöd i kommunens ambitioner. På senare år illustrerar företag såsom Bollsta sågverk (Graningeverken och numera SCA) hur ekonomin blomstrar med färre anställda. Bollsta sågverk har ett hundratal anställda med en årsproduktion som vida överträffar den som var vid sågverkets första år, då antalet anställda var tre gånger fler. Bollsta har ett spektra av lämningar från industrisamhällets framväxt, från de tidiga järnbruken till moderna sågverk. Där tydliggörs även hur industrins rationalisering får små samhällen att förtvina i modern tid.

Projektet avsåg att ta vara på positiva effekter som blivit av de förra skrifterna. Bl.a. har det visat sig att en dialog med boende och lokalhistoriker har skapat ett stort engagemang. Samverkan med kommunen har också prioriterats.

Syfte

Skrifterna syftar till att förtydliga vilka värden som motiverar urvalet av nämnda riksintresseområden, för boende och beslutsfattare i respektive kommun. Metoden har inneburit dialog med berörda fastighetsägare, brukare och lokalhistoriker. Skrifterna ska också vara av hög kvalitet avseende grafik, illustrationer och fotografi. I förlängningen är förhoppningen bl.a. att kulturmiljön kan gynna framväxt och blomstring av besöksnäringar i regionen.

Aktiviteter

Research, blogg och fältarbete: 250 tim

Foto: 50 tim

Texter: 150 tim

Redaktionsarbete: 100 tim

Grafik och layout: 50 tim

Tryck: 500 ex.

Utöver dessa aktiviteter genomfördes ett evenemang på *Arkeologidagen*:

Visning av fornborgen på Borgberget vid Stensätter

Arkeologen Lars Göran Spång berättar om vad som utspelade sig på en fornborg för 1500 år sedan.

Samling vid informationsskylten vid Borgberget, Stensätter och därefter vandring upp till fornborgen där fika finns att köpa.

Programpunkter

13.00	– Samling vid informationsskylten, vandringen startar
14.00	– Lars Göran berättar om fornborgar och något om Ädalens historia
16.00	– Återfärd

Vägbeskrivning: Tag Tunsjövägen (774) från Bollstabruk, ca 2 km.

Hemsida: www.murberget.se

Tillgänglighet: Begränsad tillgänglighet. Fråga kontaktpersoner för mer information.

Kontaktperson: Lars Göran Spång

Telefonnummer: 0611 – 88663; 0703-245295 **E-post:** lgs@murberget.se

Arrangör: Murberget, läns museet Västernorrland i samverkan med Bollstabruk intresseförening.

Föranmälan: Meddela kontaktperson om du kommer, så fikar räcker.

www.raa.se/arkeologidagen

Några musikstycken spelades in i Ytterlännäs gamla kyrka.

Björn Grankvists bildmaterial finns i Murbergets bildarkiv. Bilder i denna rapport är mer att betrakta som arbetsbilder som tagits med mobilkamera och andra mindre kameror.

Tidplan

Projektet genomfördes under 2013-2014

Kostnader

Totalkostnaden för projektet var ca 275 tkr.
Länsstyrelsen bidrog med 175 tkr. (Lst. Dnr: 436-1982-13)

Deltagare

Text och research: Lars Göran Spång
Foto: Björn Grankvist, redovisas inte här.
Grafisk form: Chrstina Sohlén.

Inledningskapitlet

Källor

På Murbergets hemsida finns en redogörelse om utställningen *Bollstabor och andra* 2 maj 2009 - 15 mars 2010:

<http://www.murberget.se/se-och-goera/inomhus/utstaellningsarkiv/bollstabor-och-andra.aspx>

Officiella riksintressebeskrivningar finns på Riksantikvarieämbetets hemsida:

<http://www.raa.se/kulturarvet/samhallsplanering/riksintressen/riksintressen-beskrivningar/>

Kartunderlag för riksintressen finns lättast tillgängliga i *Fornsök*:

<http://www.fmis.raa.se> Markera via *Kartinställningar* att lagret med riksintressen för kulturen ska visas.

Boverkets allmänna information om riksintressen finns på:

<http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/riksintressen-ar-betydelsefulla-omraden/>

Standardverk som använts i denna skrift:

Berglund, Sten (1974). *Det gamla Ytterlännäs*. Ytterlännäs

Norberg, Ingrid & Felton, Frank (2009). *Bollstabruk: bilder med historia*. Stugun: Vitryggen

Ann Renström (1990). *Kulturmiljövårdsprogram för Kramfors kommun*. D. 2 / [text och redigering: Ann Renström] ; [layout och illustrationer: Gittan Engström ; foton: Ann Renström ...]. 11, Utvalda kulturmiljöer i Ytterlännäs socken.

Det första samtalet hemma hos Svea och Jan Larsson:

Intervju med Jan (JL) och Svea (SL) Larsson, samt Ninni Melander (NM) 2013.09.07

Lars Göran Spång (LGS) och Björn Grankvist (BG).

Svea har varit Filialföreståndare på folk/skolbiblioteket i Bollsta och har guidade visningar i Bollsta m.m.

Jan har arbetat på sågen i Väja därefter som ombudsman bortåt 20 år
Ninni handhar kulturfrågor på kommunkontoret.

NM: Kommunen har ingen som jobbar speciellt med turismen idag, sedan Jan Melander blev näringslivssekreterare.

LGS: Kramfors har ju länets största samling av sevärdheter.

JL: Det är synd att folk bara kör igenom. Det finns inget som stoppar upp folk. Det måste finnas en skylt som får folk att stanna till. Man skulle tvinga folk att köra runt lite i stället för bara genomfarten. Det behövs inga stora insatser för att göra i ordning miljön. Vi hade ett möte i Folkets hus med Mikael Melander, men det satte inga spår hos mig.

LGS: Det planerades en slinga i Kramfors för några år sedan. Blev det något av.

SL: Sandslån har varit positiva och levande. Det är ju märkvärdigt om det inte skulle kunna bli något.

NM: Vi kan ju vara samarbetspart och sätta ut på hemsidan. Men vi måste ha ett program.

SL: Fredrik Högberg har många idéer.

LGS: Ytterlännäs gamla kyrka?

JL: Ja, det är en klenod och dom har många besökare. Kyrkan är ju bekant och folk har läst om den.

LGS: Medeltidshistorien här är ju unik. Skulle Ytterlännäs kunna vara centrum för ämnet.

JL: Det behövs många frivilliga insatser för att det ska fungera.

NM: Det är ju ingen brist på idéer, men ideella krafter räcker inte till. Vi hade planer på att ordna övernattnings i källaren där häxorna höll till, men det måste till entreprenörer för sånt.

LGS: Fornborgen?

NM: Ja, fornborgen och masugnen måste föras fram.

SL: Vi hade en expert i masugnen som fotograferade och var väldigt intresserad. Han hade kontakter med myndigheter, men sen hörde vi inget. Det är många som tycker masugnen är fin att ordna evenemang i. Vi har problem med återväxten. Vi kommer inte att orka hålla på så länge till.

LGS: Vad jobbar folk med här?

JL: Ja, en del jobbar ju på SCA-ägda sågen och i Väja, men förr, på Graninges tid, var nästan alla vid sågen. Inte för att jag tyckte det var bättre med Graninge, men det var bekvämt att ha arbetsplatsen inom gångavstånd.

LGS: Sågen ger ingen inkomst till Bollsta precis?

JL: Nej, det är svårt att få bidrag därifrån. Vi får låna masugnen på sommaren och det är ju bra. Förut var den ju stängd.

LGS: Bruksherrgården, används den?

JL: Det är SCA som äger den, och LRF höll till där ett tag... någon har visst kvar kontor där.

NM: Jag skulle kunna tänka mig ett litet minimuseum där.

(LGS berättar om projektet och skrifter som gjorts tidigare)

LGS: Bollsta har vi fått välja själva, och det är bl.a. en effekt av att vi höll på med George Hedbergs fotografier för några år sedan. Vi märkte att det fanns mycket energi här.

NM: Jag blir glad att höra det. Här finns det sån kraft och aktiva föreningar. Och Svea och Jan är ju outstanding!

SL: ...ett tag till. Vi får ju höra mycket om den här fula genomfarten. Det vi kan göra är att visa kulturen. Jag går ju med skolklasser, Folkets hus med konsten, Kejsarstan, herrgården, ladugården - den är ju så vacker, lusthuset, Udden, bönhuset - som Lars sjöberg har räddat, det är ju så mycket. Vi har ju haft tre bussar från Härnösand som följt med på visning.

SL: Göran Andersson, fd ekonomichef Huddinge, har skrivit mycket och vi får använda det. Han har sina rötter här. Han forskar om sin släkt och livet i Väja under slutet av 1800-talet och framåt. Det finns många som tycker det är intressant med Bollsta.

SL: Jag har mejlat till Mats Jonsson och hälsade honom välkommen tillbaks. Det är hans pappa som har designat bänkarna i masugnen. Jag tycker det är nog mycket gnäll ändå. När jag skriver i tidningsspalten "Nära" har jag aldrig tagit upp något negativt.

JL: När man ser utvecklingen i Ådalen är det inte konstigt att det gnälls.

SL: Det är ju inte bara här det är så. Varför måste alla in till Stockholm? Är man ung kan det ju vara kul att flytta. Vi har ju många som upptäcker allt som är gratis här, holländare t.ex.

NM: Det är ju inget fel att folk flyttar för att studera t.ex. bara de kommer tillbaks. Bara det finns jobb.

JL: Det är väldigt få jobb som kräver utbildning här, men läkare naturligtvis...

BG: Det finns ett par som kommer från Holland och Nya Zeeland. De köpte ett hus på Hemsön och sköter sitt jobb där. Det är sånt glesbygden bör satsa på.

NM: Det finns hos oss en psykolog som fick s.k. PC-tjänst, som bor hos handledaren och så; hon fick välja mellan Lycksele och Kramfors, och hon valde Kramfors. Hon fick sedan fast tjänst och pendlar till Umeå, där hon bor, och trivs jättebra.

JL: Det är ett problem att alla jobb kräver utbildning. Förr kunde man få jobb ändå. Nu krävs minst treårig teknisk utbildning för att komma in på sågen.

NM: Min mamma har hemtjänst, och i sommar har det inte kommit samma person någon gång. Jag känner en konstnär som jobbar natt och de har väldigt jobbigt. Nu ska ju folk bli hemma så länge som möjligt.

JL: Förr räckte det med att man hade en röjsåg så kunde man få ett jobb, men nu måste man ha en tvåårig utbildning för det. Det har ju blivit så invecklat. Man klär upp sig i en rymddräkt för att röja vägen. Vi lärde oss själva förr.

NM: Det har hänt allvarliga olyckor. När ett hus skulle rivas i Nyland så var det en anställd som fick en bärande vägg över sig och dog, och den ansvariga på kommunen fick gå på rättegångar och var sjukskriven långa perioder.

BG: Det är viktig med bra handledning. Vi har folk med funktionshinder på museet och det går ju inte att bara sätta folk vid en dator.

SL: Vi ville ta emot en fas-3 arbetare i föreningen, men vi fick avslag för att vi inte hade några anställda. Däremot ett loppis kunde ta emot ett tiotal.

LGS: Vem ska vi kontakta för att få en bild av framtidsvisioner?

NM: Mikael Melander, kommunalråd, Raino Melander, fullmäktige ordförande, bor i Bollsta. Inger Hammarberg, lärare på Ådalsskolan

SL: Amerikahuset är ju lite kul! Karina och Lasse (nånting), har jobbat på Murberget, med smide och allt möjligt. Spikboden är som ett museum. Gunnar Haglund vet mycket om det. Han är gammal och man behöver ta lite tid på sig.

NM: Lars-Åke Frykholm vet mycket om Folkets hus. Vi brukar gå ut och äta när han hälsar på. Han har många idéer. Han startade bl.a. "Häftig Fredag", som var väldigt välbesökt. Hans berättelse om hur han tog kontakt med Tomas Fischer för att få pengar till konsten...

LGS: Är det någon som tänker efter vad det beror på att folk flyttar?

SL: Nej, det är det nog inte.

JL: Det faller ju tillbaka på jobben. Förr var det hundra personer på alla sågar härkring...

LGS: Vad vill ungdomarna?

NM: Jag försöker få ungdomar att söka pengar, men det går trögt. Dom har ju intressen, film, musik m.m.

SL: Det finns en aktiv idrottsförening här.

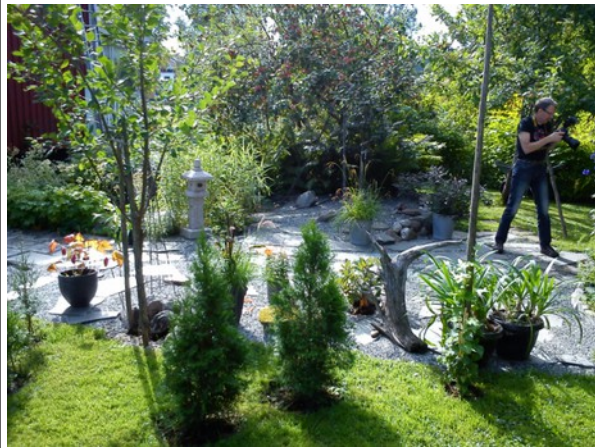
LGS: Kan masugnen locka till aktiviteter?

SL: Förra hösten ringde en flicka som skulle göra ett arbete om masugnen i skolan. Hon ville få hjälp med material. Vi var med och hörde när hon redovisade i masugnen, och hon var suveränt duktig på att berätta. Skulle hon kunna vara någon att prata med? Det skulle ju vara kul om en ung tjej berättade om masugnen.

NM: Man skulle kunna göra något annorlunda i masugnen, filmkväll, rockband, men många ungdomar bor inte i Bollsta och det är besvärligt att ta sig hit på kvällen.

SL: En gång försökte vi ordna en hårdrockkväll, men de hade för svag utrustning. Vi riktar oss inte så mycket till ungdomar tyvärr. Ytterlännässkolan ordnar varje år hembygdens dag där man gruppvis besöker, Häxberget, gamla kyrkan, hembygdsgården och guidning runt om i Bollsta. En gång var det tre pojkar som skulle göra ett arbete om Johannisberg, och de var inte så duktiga på att läsa men de gjorde en riktigt bra redovisning och såg till att alla tog av sig skorna i Johannisberg t.ex. Det hade de fått höra att man gjorde.

Arbetsbilder:

Björn tar bilder i Jan och Sveas trädgård

Från vänster Ninni Melander, Svea Larsson och Jan Larsson

Svea visar Johannisbergs herrgård

Svea plockar äpplen vid en av flyglarna.

Balles ställe – järnålder i bygden

Källor

Fornborgar har behandlats utförligt i en tidigare skrift i denna serie:

Spång, Lars Göran (2011). Klingstatjärn: levande forntid. Härnösand: Murberget Länsmuseum Västernorrland

Intervju med Mats Jonsson och hans föräldrar Elisabeth och Rune

Mats (MJ) är född 1973 i Södertälje, och flyttade till Stensätter 1975. Föräldrarna Rune (RJ) och Elisabeth (EJ) är från Arjeplog och Arvidsjaur. Intervju Stensätter, 2013.10.08 av Lars Göran Spång (LG).

LG: Vad har du för minnen av fornborgen?

MJ: Mest är det att vi alltid tog besökare hit. I mellanstadiet hade vi en entusiastisk historieintresserad lärare, Glenn Zetterkvist, som tog hela klassen hit upp, och vi skulle klä ut oss till järnåldersmänniskor och gå i förväg för att anfalla de övriga med kottar. Sen när jag blev äldre och hade diverse flickvänner på besök så tog jag med dom hit upp. Jag drömmer ganska mycket om Borgberget, att vi drabbas av ett hot, eller invasion, då faller det sig naturligt att fly hit upp.

LG: Är du naturmänniska?

MJ: Nej, inte det minsta. Jag plockade blåbär i somras för första gången. Jag tror jag blev överdoserad av natur i min barndom. Men hit upp har jag alltid gillat att gå.

EJ: Den här graven visste vi inget om innan dom rörde här. Vi kände till att det fanns en grav, men var den låg visst vi inte. Vi trodde det var närmare muren.

MJ: Jag var lite väl ung när jag började journalistutbildningen. Det skulle varit bra att ha lite livstiderfarenhet innan.

LG: Har du läst Min kamp av Knausgård?

MJ: Nej, faktiskt inte en enda. Jag höll på med ett liknande projekt själv och ville inte bli påverkad, och sen har det bara inte blivit av att jag läste hans böcker. Jag har ett Sara Lidman projekt som jag måste ta itu med först. En lucka som jag måste ta igen.

LG: Är ni serietecknare bekanta med varann, Kellerman t.ex?

MJ: Jo, det är ju en liten bransch. Jag och Martin har känt varann sen 90-talet.

LG: Konkurrerar ni?

MJ: Det går inte att konkurrera med honom. Han är så tillbakadragen och ödmjuk.

LG: Rune, vad gör intresseföreningen som du jobbar med.

RJ: Vi har hållit på i fyra år. Vi gör lite olika saker, vandringsstigar, byggt en gångbro och så där. Vi bidrog till att få skulpturen på torget flyttad och utbytt mot den som stod vid äldreboendet (Åke Lagerborg). Kommunen ville satsa på att förbättra den yttre miljön och ville ha en part att kommunicera med. Det blev naturligt att vi fick den rollen. Vi har också varit engagerad i frågan om skolan.

EJ: Vi har också hand om vårstädningen.

RJ: Vi driver också frågan om att få till en mack i Bollsta. Det fanns tre mackar förr. Det är ganska hårda krav att bygga ny mack nu för tiden. Det finns ritningar nu så det är bara intressenter som saknas.

LG: Ger sågen bidrag i sådana här sammanhang?

RJ: Jo, lite bidrar de, till brobygget t.ex.

LG: Folkets hus?

RJ: Vi har lite verksamhet där, men folkets husföreningen är nerlagd. De hade stora skulder så Krambo köpte loss Folkets hus. Verksamheten har överlåtits till föreningsverksamheten i Bollsta. Hur det löser sig är svårt att veta. Bara städningen är mycket jobb. Det är svårt att engagera folk, men vårstädningen ställer folk upp på. Det är nästan som en folkfest.

LG: Vad känner ni för fornborgen?

EJ: Vi har varit här alla årstider. Vi var ensamma här vid millenieskiftet, men det var disigt. Inget hände trots alla varningar om "milleniebuggen".

MJ: Självt blev jag sittande på pendeltågstationen i Älvsjö. De stannade alla tåg av säkerhetsskäl.

LG: Ser ni av turister här?

RJ: Jo, det är ofta folk här. Förut när bommen var nere hos oss såg vi många bilar, mycket barnfamiljer.

Arbetsbilder

Mats läser skylten om fornborgen

Björn fotar familjen Jonsson vid murens öppning

Mats Olsson från intresseföreningen ordnade evenemang på fornborgen på arkeologidagen i augusti. Här kollar vi förutsättningarna.

Fornborgens mur ringlar sig fram utmed bergskanten.

Ytterlännäs gamla kyrka

Källor

Kettlewell, David (red.) (2010). Ytterlännäs gamla kyrka: en presentation. [Ytterlännäs: Ådalsbygdens pastorat, Ytterlännäs församling]

Sundin, Teo, (1978). - Häxorna : häxtro och vidskepelse i 1600-talets Ångermanland / Teo och Per Sundin med förord av Jan Stattin.

Intervju med Karin Skoglund

Karin Skoglund(KS), Sockenstugan Ytterlännäs kyrka, 2014.10.01

Intervju Lars Göran Spång (LGS).

LGS: Hur började du med det här?

KS: Mormor och morfar bodde i Ed på andra sidan sjön. När jag var liten var jag där på somrarna. Jag kommer ihåg att jag cyklade till gamla kyrkan och kunde sätta mig högst upp på läktaren och läsa i fönstersmygen. Många besökare som återkommer säger att "det känns som det är liksom min kyrka det här", de upplever att de äger den. att den är deras på ett särskilt sätt. Jag känner igen det där. Man kan komma hit och det finns inga regler, fast program eller liknande, så man gör kyrkan till sin egen. Sen vet jag att jag alltid har varit intresserad av museer och kyrkor, alltid velat se allt. När vi var på Gotland när jag var 8-9 år brukade min pappa säga "ja, en kyrka går väl an, och två och tre, men sen satte jag gasen i botten så fort jag såg en kyrka".

LGS. Har du vuxit upp här?

KS: Nej, Pappa är från Nyadal i Nora, alldeles där Högakustenbrons fäste är nu, och mamma härifrån Ed, men som många andra norrlänningar bodde de i Stockholm på 1960-talet, så där är jag född och bodde i Vasastan de första åren. Vi flyttade sen hit, och så till Härjedalen där jag gick i skolan, men Ed i Ytterlänns har alltid varit hemma för mig. Hit åkte vi på, jul, sommarlov, många helger. Jag gick musikgymnasiet i Härnösand och har egentligen inte bott här året om förrän jag blev 20. Jag gick musikgymnasiet och på Kappels, men då fanns det inte högre utbildning i tidig musik som jag var intresserad av, så jag klev av det tåget.

Sen träffade jag David Kettlewell som ju var specialiserad på både tidig musik och folkmusik, och vi jobbade mycket med musikprojekt, bodde ihop och hade småbruk med getter, får och höns. Jag levde mina intressen, mycket hantverk med skinnsömnad, ullspinning, och kurser i musik och självhushållning.. David forskade mycket om tidig musik och inventerade hela Murbergets musiksamling. Vi ägnade mycket tid åt praktiskt musicerande varje dag, jag sydde liksom ihop en egen utbildningsväg varvad med spelningar och annan kreativ verksamhet.

Jag jobbade också i ålderdomshem på den tiden, och de var ju som sagoskrin. Jag hörde otroligt många historier om tiden när jordbrukslandet övergick till industrilandet.

LGS: Sen fick du det här uppdraget av Svenska kyrkan?

KS: Ja , efter att jag jobbat i Järna på Vidarkliniken träffade jag Lonny, som jag är gift med , och eftersom han bodde i Paris så for jag dit 1990. När Håkan Wallsten blev präst här 1995 och han såg sig omkring så frågade han "varför har ni inte vägkyrkoverksamhet; det här är ju perfekt för det?". Sen ringde han när jag bodde i Paris och vi jobbade med språkundervisning i Edinburgh, och frågade om jag ville hålla i vägkyrkoverksamhet i Ytterlänns gamla kyrka. När jag kom hem så fick jag veta vilka principer som skulle följas i en vägkyrka. Det ska vara andakt, någon som visar och bestämda öppettider. Jag sa att om vi ska göra det här ska vi göra visningar på ett annorlunda sätt, för det här är inte vilken miljö som helst. Jag utformade musikvisningar där besökarna förs genom seklerna med musiken som tidsmaskin, Jag ville illustrera de olika epokerna genom både musik och tal.

Jag kände mig inte bekväm med att göra en andakt i traditionell mening, jag kommer inte från kyrkvärlden. Jag betraktar musiken som en andakt, så våra andrum är friare och utformas av den som håller dem, t ex en van kyrkvärd eller präst läser Fader vår och ger välsignelsen, en annan kanske läser en annan text och spelar musik, eller leder psalmsång.

LGS: Är kyrkan ett religiöst rum för dig, är du kristen?

KS: Alla här har ju vuxit upp som kristna, rent kulturellt, sen är ju vårt samhälle sekulariserat. Jag är döpt men inte konfirmerad. Kyrkan är för mig en institution där en del saker funkar och en del inte. För mig är det viktigaste hur vår andlighet ser ut universellt. Var möter Svenska kyrkan alla människor? Många inom Svenska kyrkan delar denna uppfattning. En bekant präst sade till mig, "Herregud, att sprida Jesus ord och gärning; man måste ju fråga hur mår folk. Hur har du det?" Man måste fråga sig varför folk kommer till Ytterlänns gamla kyrka. Det ankommer inte på mig som värd att sätta agendan. Jag jobbar istället utifrån "varför är du här?"

Människor ställer sig alltid frågor om meningen med livet och om finns det något större än mig. För mig är det viktigt att tillhandahålla resurser för människor, att de får näring så att de växer i sin andliga och mentala hälsa. Kyrkan kan både vara ett bra ställe eller ett värdelöst ställe. Det beror på vilken attityd de möter. Vi kan ha ett ställe där människor kan komma in och känna "åh vad skönt, precis vad jag behöver". Kyrkorummet kan ju förhoppningsvis vara en lokal för andlig träning, samtidigt som det är en del av vårt kulturarv både arkitektoniskt,

kulturellt och konstnärligt,

LGS: Har de asylboende i hittat hit?

KS: Jag tycker Svenska kyrkan gör ett jättebra jobb med dem, och jag vill att de kommer till gamla kyrkan, men jag har inte gått in medvetet för det. Jag var med i det stora flyktingmottagandet förra svängen i slutet av 80-talet då jag jobbade mycket aktivt. Jag undviker att ta för stor roll just denna gång. Det är bättre att många jobbar på bred front. För mig är krig det värsta nederlaget, det tvingar folk att fly allt, så många personliga katastrofer, så mycket ödeläggelse för generationer framöver. Det enda positiva som så småningom kan komma, är att nya kulturmöten uppstår, att våra liv berikas i en mångkulturell gemenskap, att våra uppfunna nationsgränser blir mindre betydelsefulla än vad vi är som människor. När man möter folk från andra kulturer erbjuds man en möjlighet att omvärdera sin syn på sig själv och allt i övrigt. Vad är det som är viktigt, på riktigt?

LGS: Kyrkans historia har mörka sidor också. Möts du av frågor om häxprocesserna?

KS: Ja, kyrkan har en lång historia. Man måste ju skilja på "inre liv" och när kyrkan blir en statsbärande funktion. I Sverige kommer kristendomen fläckvis redan på 900-talet, och sen på 1100-talet, missionsfasen, blir den en del av samhällsstrukturen för att räkna folk, driva in skatt m.m. På 1200-talet får vi sockenkyrkorna och kyrkan blir en del av det statsbärande. Trolldomsprocesserna som de heter historiskt, kommer ju ganska sent till Sverige, 100 år efter övriga Europa, , och jag har haft svårt att se vad i samhället skulle påkalla den sortens kontroll och terror. Processerna sker ju inte överallt, t ex inte i Västerbotten eller Hälsingland, men i Ångermanland. Den sociala och ekonomiska bakgrunden skulle man behöva titta närmare på. Det verkar vara rabiata präster på sina håll som går statens ärenden. Alla olika korståg är ju också ett uttryck för hur kyrkan blir statsmaktens instrument för att lägga under sig andra landområden och folk. Det har inte relevans för folks andliga liv. Torsåkers kyrka har ju sina guidade turer till Häxberget och så, och om de kommer hit, och vill ta den diskussionen utanför kyrkan. Jag brukar inte spä på den traumatiska upplevelsen, eller gotta mig i eländet.

LGS: Du för gärna dialog med dina besökare?

KS: Ja, det stämmer nog. När man frågar folk var de kommer ifrån blir det anknytningspunkt, ungefär "vem är du", istället för "vad jobbar du med" som är mer status. Jag vill nog att besökare inte ska känna sig som objekt, för att jag ska visa vad jag kan. När besökare kommer ska de känna att rummet är deras. Ibland vill folk bara vara ifred, och ibland vill de berätta något. Min roll är inte att tillrättalägga och undervisa, jag lyssnar på berättelser och intryck och kan använda det i min berättelse.

LGS: Hur ser du på omgivningens besöksmål, Bollstabruk m.m?

KS: Borgberget, Bollsta masugn och Lars Sjöbergs Lutherska bönhus! Jag tycker det skulle vara intressant att sy ihop hela Ådalen, från forntid till sågverkstiden, och handelns roll i historien.

LGS: Hur är ni guider anställda?

KS: Vi är säsongsanställda, men jag tycker kyrkan borde hitta en permanent lösning för kontinuitetens skull.

LGS: Har du kontakt med andra i din situation?

KS: Förhållandena är så olika. Ibland är det en historiskt intresserad kantor som har verksamhet i vägkyrkorna, eller någon som har ungdomsverksamhet, men vi är ensamma om att ha musikguider i en riksintressant kyrka. Vi jobbar mer som museipedagoger. När jag blev

inbjuden till sammanträde med Sockenkyrkonätverket, som driver bevarandefrågor på nationell nivå, så blev jag varse att det finns många på riksplanet som beundrade vår verksamhet och ville att det skulle se ut så på flera ställen. Vi har gott rykte, men vår officiella ställning är oklar.

LGS: Vägkyrka, är det ett bra begrepp? Varför inte museikyrka?

KS: Ja, man skulle kunna ha begreppet vägkyrka som internt begrepp kanske. Svenska kyrkan menar mer verksamhet i vägkyrkor, inte hur byggnaden är.

Intervju med Anders Bohlin

Anders Bohlin (AB). Ytterlännäs gamla kyrka. Intervju Lars Göran Spång (LG). 2014.07.18.

Anders bodde som barn i trakten, gjorde lumpen i Härnösand, utbildade sig i Piteå på "Arena media teknik och musik", m.m. Biblioteksutbildning i Umeå.

LG: Är det många besökare?

AB: Vi uppskattar 1800-2000 besökare per år. Det har blivit bättre med bussar i år. Det är olika dag för dag.

LG: Är det många utlänningar?

AB: Ja, tyskar och holländare bl.a. och många har med sig utländska gäster.

LG: Vad har du för fokus på guidningen?

AB: Karin Skoglund och jag har lite olika ingångar, men grundplåten är kyrkans kronologiska utveckling. Jag talar gärna om skråväsendet och har tendens att fastna i tiden 1500-talet. Men det beror mycket på vad folk är intresserade av. Jag vill inte pådyvla folkbildning. Nu har vi en kantor som är katolik och det har gett oss lite nya infallsvinklar om skillnader mellan protestanter och katoliker.

LG: Är ni anställda av kyrkan?

AB: Ja, det här är en vägkyrka

LG: Är det gudstjänster här också?

AB: Ja, emellanåt, midsommardagen, men även i februari, fast då är det bara 8 grader i kyrkan så då siktar vi på 20 minuter. Det är väldigt stämningsfullt när folk sjunger psalmer och det ryker ur allas munnar.

LG: Var låg prästgården?

AB: Den har legat här uppe. Tegelbyggnaden nu är från 1950-talet.

LG: Är det bara den här vägkyrkan som har levande musik?

AB: Nej, det tror jag inte, men vi har ett ganska ambitiöst musikprogram och det är nog Karin Skoglunds förtjänst. Hon började här 1995, när det blev vägkyrka. Senare kom David Kettlewell in i bilden, och han var musikhistoriker och kantor. Han ville ha betoning på renässansmusik med många stämmor. Medeltidsmusik var för enkel. Jag började sjunga här 2005 och har ett stort intresse för medeltiden. Som liten var jag intresserad av dinosaurier, sedan riddare, och nu medeltidens vardag.

LG: Har du en favorithörna i kyrkan?

AB: Hmm... Lite i hemlighet kan jag säga att verkstaden som vi har här, med böcker och

pysselgrejor, gillar jag bäst. Särskilt när det inte kommer några besökare. Nu har jag samlat vass för att göra vasspennor.

Arbetsbilder

Ytterlännäs gamla kyrka sett från vägen till Hornaeus gård.

Anders Bohlin betraktar den nyrestaureerade Maria skulpturen.

Anders vid den medeltida porten.

Musikandakt I kyrkan. Några sånger är inspelade och finns arkiverade I Murbergets ljudarkiv.

Anders i "pysselboden".

Lennert Kristiansson, Murberrget, konserverar Mariaskulpturen.

Tord Pettersson, Murberget, tillverkar beslag för de stöldbergärliga skulpturerna.

Bollsta järnbruk

Källor

Almquist, Johan Axel (1909). *Graningeverken: historisk skildring*. Stockholm.

Larsdotter, Anna. (2009). Hovmålaren Ehrenstrahl. *Populär Historia* 28 sept 2009.

Arbetsbilder

Interiör från museet i "spikboden"

Interiör från museet i "spirkboden"

Herrgårdar

Källor

Pehr Westmans dörrar är behandlade i denna skrift:

Hofrén, Manne (1962). Pehr Westman i Utanö och Hemsöskolan. *Nordsvenska studier och essayer*. s. 49-63: ill.

Pehr Westman var även aktuell 2014 i ett TV program (Antikrundan):

<http://www.svtplay.se/klipp/1884618/dorrrar-av-pehr-westman>

Arbetsbilder

En av flyglarna till Bollstabruks herrgård som nu används som mäss för personalen

Porten till Bollstabruks herrgård.

Den s.k. Spikboden, där ett museum om järnbrukets historia är inhytt.

	Vällingklockan användes när jordbruk bedrevs på herrgården.
	
Port utställd i museet (spikboden)	Interiör från övervåningen i bruksherrgården.
	
Bollstabruks herrgårds ansikte mot Bollstafjärden	Salutkanoner och lusthus vid Bollstabruks herrgård.

Interiös från Johanisbergs herrgård

Informationsskylt vid Johannisbergs herrgård

Bollstasågen

Intervju med Katarina Levin

Katarina Levin är sågverkschef på SCA Timber, Bollstabruk. Jan Larsson var också med. Intervju av Lars Göran Spång 2014.01.10.

Katarina är född och uppvuxen "tvärs över älven". Utbildad jägmästare med skoglig, ekonomisk inriktning. Chef för SCA Timber sedan 2008. Dessförinnan försäljningschef vid samma såg(sedan 2004), jobbade med skog åt Graninge och VD för Lugnvikssågen 1992-95.

Fadern hade åkeri och körde mycket åt Graninge. Modern jobbade i skolbespisning m.m.

Intresset för skogen som råvara grundar sig främst på att produktionen är miljövänlig och förnyelsebar. Vår skog lämpar sig väl för förnygring, vilket inte är fallet med regnskog.

Brukets herrgård används som gästkontor för närvarande, och hyrs ut ibland för andra syften. Där är för trångt för SCA:s kontor, som nu håller till i en femtiotal tegelbyggnad. I december var antalet anställda 150, inklusive entreprenörer. En stor del av personalen sköter truckar. 80% av stockarna transporteras in med lastbil, men hälften av trävarorna transporteras ut med båt. En del transporteras med bil till andra hamnar för vidare transport med båt.

En ny panncentral (kostnad ca 100 milj.) har gjort att sågen är självförsörjande med värme. Pannan eldas med bark och flis. Den mesta energin går åt till torkning, och fler torkanläggningar planeras.

Ca 4000 kubik sågat virke per anställd och år. Volymen totalt ca 600 tusen kubik/år. Endast fur. Tunadal sågar endast gran. 50% av stockarna blir trävaror, resten flis, bark och sågspån, som blir pellets m.m. Omsättning per år ca i miljard. All vinst, och mer därtill, går till återinvestering. De senaste åren har över 500 milj. investerats i ny teknik. Bollstasågen profilerar sig med stark teknikkompetens.

Den lönsammaste marknaden är i Sverige och Norge och utgör 50%. Export går till England, Marocko och Japan bl.a.

Personal rekryteras i många fall genom att ungdomar sommarjobbar och vikarierar. En stor del av utbildningen får personalen internt. Kvinnorna är färre, men de gör jobbet bra.

Sågade trävaror går till byggen och snickerier. Byggbranschen börjar mer och mer efterlysa trähus av miljökäl och i Norge byggs ett 14 våningar högt trähus. Sundsvalls satsning på större trähus har avstannat. Ett höghushotell av trä i Härnösand skulle säkert locka till sig SCA:s konferenser.

Kulturmiljön i Bollsta används ibland för att visa kunder, men naturvården intresserar dem mera. Ett företag vinner på att visa på långsiktighet och tradition och då spelar kulturmiljön en roll. En japansk delegation fick i förra veckan en utflykt till Gålsjö bruk. Bollsta skulle må bra av att genomfarten snyggades upp, gärna att man rev de övergivna fastigheterna.

Arbetsbilder

Katarina Levin och Jan Larrson vid Bollstasågens inmatning

Bollstabruks bostäder

Källor:

Jansson, Kurt (1977). Kejsarsta'n och Kejsarängen. Byggnader och kulturmiljöer i Västernorrland. 1977, s 170-175

Kejsarstan - Kejsarängen, Kramfors: stadsförnyelse i bruksmiljö. (1982). Stockholm: Kampanjen

Intervjuer

Ann (AR) och Gunnar Renstörms (GR), Sunnanåker 301. Köket.

Intervju Lars Göran Spång (LG) 8/4 2014.

Båda har gått på KTH/arkitekter. Efter en tid i Stockholm erbjöds Gunnar tjänst som biträdande stadsarkitekt i Kramfors (1973), i samma veva som kommunerna slogs samman. Bodde först tre år på Industrivägen i hyrradhus i Bollsta.

AR: - Jag hade inget jobb när Gunnar fick jobb så jag kastade mig över gamla hus och fick så småningom uppdrag att göra kulturmiljöprogram både för Kramfors och Sollefteå. Jag fick också pengar av Planverket för att göra "15 byar i Kramfors", ett underlag för att passa in ny bebyggelse i äldre bymiljöer.

AR: - När vi just hade flyttat in i det här huset fick jag jobb på länsstyrelsen planenhet och var där i många år. Då skrev jag bl.a. "Så bodde landsbygdens folk". Kulturmiljöprogrammet för Sollefteå gjorde jag faktiskt som anställd på länsmuseum.

AR: - Jag har alltid haft en stark känsla för gamla hus. Dom har karaktär, personlighet och så där, men jag blir förtvivlad ibland över tidens tand och att husen på ett eller annat sätt förstörs.

LG: - Har du vuxit upp i en gammal miljö?

AR:- Nej, inte alls. Men jag kommer ihåg i Kiruna när en lekkamrats familj flyttade från ett tjänsteboställe från 1920-talet till en liten 50-tals villa. Jag tyckte det var obegripligt att man kunde flytta från ett fantastiskt hus till en liten villa. Det var första gången jag fick en chock över att gamla hus inte värderas.

LG: - Hur har det varit att bo i Bollsta?

AR: När vi kom hit fanns det klädfaffär, dam och herr, skoaffär, två banker, post, två matvaruaffärer, färghandel, husgeråd... you name it. Det är som en dammlucka har släppt ut allt de senaste tio åren. Ett sorgligt förfall. Alla som bor här känner starkt och plågas av att se det här. Jag såg ett flygfoto över den här gatan [genomfarten] och det var så levande, trevligt, med en affär i varje hus. Det skulle behövas lite träd.

LG: Vad hade du för stora frågor på ditt bord när du jobbade i Kramfors, Gunnar?

GR: Jag har lite dåligt minne, men det är jag ganska glad för... Högakustenbron var en stor fråga, och järnvägen i Kramfors. Jag ville att den skulle grävas ner.

AR: "Kurredoren" har ju du hittat på [gångbron över genomfarten i Kramfors, namnet efter kommunalrådet Kurt Jansson], och 15 byar i Kramfors...

LG: Vad var det för projekt?

GR: Vi var mycket ute på landsbygden på den tiden, inte bara i stan. Det byggdes nya hus där

t.o.m.

LG: Hur ser framtiden ut?

AR: Avfolkningen är dystert, folk måste återvända till landsbygden. Vindsnurreparkerna förstör.

GR: Det är inte klokt med alla vindsnurrar, och kraften ska söderut...

AR: Jag har svårt att vara optimist, men jag träffar folk som är det, som säger att det kommer att vända om vi ska vara miljömedvetna och så.

LG: Vilka kulturmiljöer gillar ni?

AR: Babelsberg, nykterhetsrörrelsens samlingslokal, var roligt att jobba med. Det var rivningsshotat ett tag. Det är ett klamphus! Cyrillis Johanssons hus [kontoret i Bollstabruk bl.a.] är fina. Ådalen är ju ett herrgårdsskap. Väjas herrgård har fin inredning med intarcia m.m. Arbetarostäder finns egentligen bara i Bollsta. Jag var mycket engagerad i en grupp som skulle bevara Udden. Den är väldigt fin tycker jag. Vi kom långt i våra förhandlingar med länsstyrelsen och sågen. Det var Gräninge som ägde sågen och bostäderna. Tanken var att öppna hantverkshus på Udden. Gräninge ville inte ha bostäder där eftersom de befarade klagomål om buller från sågen. Men Gräninge sa till slut nej till hela projektet.

LG: Vilka kulturmiljöer har förstörts?

GR: Barkska villan i Kramfors!

AR: Doktor Barks villa, en fin funkis villa som fick ge plats för en matvarukedja. Det var jättemånga insändare om det. Sven Ivar Linds arkitektur i Väja, små hus med marmorfönsterskivor, ekparkett m.m. Staten krävde att kommunerna rev bostadshus när det blev överskott, och då strök småhusen i Väja med. Det är svårt att få gehör för bevarandefrågor.

LG: Vad beror det på?

AR: Det är ju en aspekt som man måste lära sig. Den som väljer acrylatfärg i stället för färg rödfärg tror att han gör rätt bara han håller sig till rött.

LG: Vad säger ni om att riva husen vid genomfarten i Bollsta?

GR: Det är ju ett ganska stort gaturum. Nog skulle det gå att snygga till med lite trädplantering.

AR: Det är synd om Schlikers färghandel rivs. Ska det verkligen vara nödvändigt? Huset bredvid Amerikabaren är också fint.

Ulf Eriksson (UE), Planvägen 4 i Bollstabruk.

Intervju Lars Göran Spång (LGS) 2014.10.01

Ulf jobbade åt Gräninge fram till sin pension 2002. Började som tjänsteman på Marieberg, SCA-Kramfors, och flyttade till Bollsta 1965. Fick tjänst som sågfaktor 1965 och senare uppdrag att assistera med planerna på utbyggnad och investeringar.

LGS: Hur har det varit att bo här? Det ser lite förslummat ut nu.

UE: Jag har bott i det här huset sedan 1975, men tidigare på andra ställen i Bollsta. 1965 fanns det 193 bostäder som Gräningevarken ägde. Jag ärvde mitt föräldrahem i Kramfors, och var

enda barnet, men jag sålde huset och valde att bo i Bollsta.

LGS: Har dina barn valt att bo kvar här i Bollsta?

UE: De bor i Sollefteå, en flicka och en pojke. Sonen är ingenjör åt Renholmens mekaniska, och jobbar på ett kontor i Nyland. Han var konstruktör åt Hammars mekaniska i femton år. Nu har han hamnat på marknadssidan med försäljning.

LGS: Vad tror du om kineshusens framtid?

UE: Ja, en del kommer folk att bo i, men några står tomma. Ett hus har varit tomt i femton år. Det borde rivas för det är i dåligt skick. När taken är dåliga då går det fort. Ett annat hus har varit tomt i 4-5 år.

LGS: Är det bra bostäder?

UE: Nja, de byggdes lite konstigt. Det är bara två rum och kök i varje halva, så dom är inte så barnvänliga egentligen. Men dom har full källare. Från början hade de en vedpanna i varje hus, men Graninge hade gott om el och satte in elpatroner i pannorna. Nu eldar folk ved, pellets och allt möjligt. Några har bergvärme och andra har luftvärmepumpar.

UE: Efter Koreakriget gjorde skogsindustrin stora vinster och staten skapade sociala fonder av övertvinster från skogbolagen. Bolagen fick förvalta fonderna i personalstiftelser till de anställda.

LGS: Jag antar att sågen har blivit modernare än under din tid?

UE: Just nu är Bollstasågen Skandnaviens största sågverk. Den moderniserades mycket även under min tid. När SCA tog över gjordes en avsiktsförklaring om att bara tre sågverk skulle vara kvar, Troligen blir det Munksund, Tunadal och Bollsta. Produktionen blir minst lika stor som när det fanns 7-8 stycken.

LGS: Vore det inte bra om Bollsta fick lite utbyte av denna "vinstmaskin"?

UE: Ja, just nu går det bra, men det har varit sämre år. Det bästa år som jag minns var 1973. Då kom direktör Verstegh till mig, vi sa du till varandra, och sade: "Ulf, vad ska vi göra med alla pengar vi tjänar"? Ja, det vet jag, sa jag. Vi ska bygga en ny såg. Jag har den i huvudet. Ja det gör vi sa han. Prata med platschefen och gör en kalkyl så behandlar jag den i styrelsen. Jag tyckte det var väldigt roligt för mig. Platschefen var inte så pigg på att bygga nytt just då, men det blev mycket investeringar ändå.

UE: När oljekrisen kom året efter gick konjunkturen i botten. Staten ville att vi skulle producera för fullt och lägga upp lager, men Verstegh tyckte det var en dum idé. Han beordrade i stället personalen att röja i skogen. Bussar ordnade transporter och sågen fick vila. 1978 vände konjunkturen uppåt igen.

LGS: Det kom inte så mycket intäkter till samhället?

UE: Nej, men det var bra under Graningeverkens tid. Då hade man känsla för bygden. Man byggde bostäder, idrottsplatsen m.m. Idag bor inte många av SCA:s tjänstemän här. Verstegh sa att "tjänsteman ska bo i Bollstabruk". Vi hade fri bostad, värme och lyse. Vi fick visserligen betala förmånsskatt, men det var en ganska bra förmån.

Maj Lis Wallin (MLW) & Gun Britt Bohlin (GBB). 2014.10.01. Kejsarstaden, Bollstabruk.
Intervju Lars Göran Spång (LGS).

Systrarna Maj-Lis och Gun-Britt tar dagligen minst en promenad förbi Kejsarstaden.

MLW: Vi är systrar och det är bara ett år emellan oss. Vi flyttade hit när vi var 4-5 år, 1952. Vi flyttade sedan till Kineskvarteren. Vår pappa jobbade på industrin här. När han dog fick vi bor kvar ändå. Här har vi lekt och gått i skolan. Det var jättefint. Det såg helt annorlunda ut. Bakom husen fanns det trädgårdsland med potatisodlingar och så. Det fanns inte djur här men Graninge hade hästar och kor. Där köpte vi mjölk av tant Svea med polletter. När jag tog realen 1959 fick jag jobb på Graninge, på ekonomisidan. Jag trivdes utomordentligt väl och jobbade där tills jag slutade 2002.

LGS: Jobbade du på kontoret då?

MLW: Ja, men även på herrgården. När Sollefteå flyttade ner skogskontoret blev det lite omflyttningar.

GBB: Min man jobbade med bilreparationer och själv har jag haft dagbarn. När vi bodde här var det 4-5 barn i varje lägenhet.

LGS: Hur var det på Udden?

GBB: Det var mycket barn där också.

MLW: När folk flyttade ville inte industrin ta in nya hyresgäster. Det var för nära industriområdet, och man var orolig för klagomål om buller m.m. Nu är det bara två som bor kvar.

LGS: Hur var det invändigt i husen här?

GBB: Det var jättefint. Vi hade vedspis och kakelugn. Sen fick vi gå ut på toaletten. Det fanns ingen vattentoalett, utan det var utedass. Det var inte stort. Mamma och Pappa låg i köket.

MLW: Det var tre familjer i varje uppgång. Två uppe och en nere.

LGS: Era barn bor väl inte kvar här?

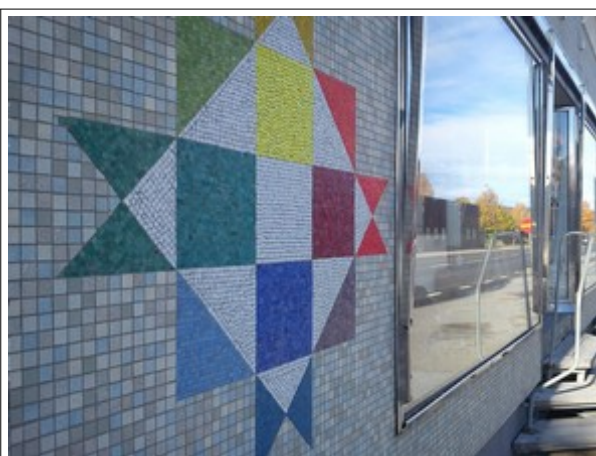
MLW: Jodå. Min dotter bor vid Johannisberg och Gun-Britts dotter lite längre ner.

GBB: Ja, dom köpte ett gammalt hus och har ett barn.

Arbetsbilder

Björn tar bilder av Ann och Gunnar Renström

Mosaiken på Schlikers färghandel. Efter pressläggning lyckades intresseföreningen ta ner mosaiken innan huset revs.

Uddens bostadslängor med uthus i förgrund

Uthuslängan vid Udden

Vedupplag vid Uddens uthuslänga

Baksidan av Uddens bostadslängor

Kineshusen. Foto: Björn Grankvist

Kejsarstaden med Expressens miljöpris 1980 i förgrunden. Under vinjetten ÅRETS STAD kastade Olle Bengtson och Expressen strålkastarljus över beröm- och belöningsvärt bostads- och samhällsbyggande i landet, och med EXPRESSENS MILJÖPRIS lät han det "löpande ögat" utforska Sverige på jakt efter enskilda och samhälleliga initiativ och märkligheter i det goda samhällets anda.

Bollstabruk idag

Intervjuer

Staffan Östman (SÖ), kommunchef Kramfors kommuns samhällsavdelning.

Intervju Lars Göran Spång (LG) 2014.04.02.

Staffan är uppvuxen i Lunde. Har jobbat i kommunen 1974 strax efter gymnasiet Härnösand. Mest jobbat med tekniska förvaltningen. Sedan 2014 chef för samhällsavdelningen, ca 65 anställda.

LG: Vad är största frågan idag?

SÖ: Idag är det budget, men annars är det många andra frågor, framför allt utvecklingsfrågor. Det har ju hänt mycket på senare tid med järnvägen, affärscentrum m.m. Vi håller också på med landsbygden, länsbygderåd, Högakusten, Bollstabruk, genomfarten där.

LG: Vad ligger närmast på tur i Bollstabruk?

SÖ: Bollstahallen och simavdelningen, Folkets hus. Kommunen har köpt anläggningen och ska försöka hitta någon som kan "drifta".

LG: Vad hoppas ni på för entreprenör?

SÖ: Det bästa vore en lokal förening som kan ta på sig att hyra ut, men det är en stor anläggning och tungt jobb. Krambo ska under alla omständigheter inte "drifta". Hittar vi ingen lösning får vi sälja anläggningen.

LG: Genomfarten?

SÖ: Ja, det är den tredje stora frågan, som har diskuterats i många år. Bollsta var ju ett centrum för Ytterlännäs kommun förut, med många affärer. Med tiden har de upphört och liknande förändringar finns i många orter här. Nu finns ingen marknad för uthyrning av alla lokalerna utmed genomfarten och byggnaderna ser inte så vackra ut. Bollsta är ju väldigt fint om man åker av riksväg 90, en fin boendemiljö. Nu har vi gemensamt med trafikverket och intresseföreningen planerat en upprustning av genomfarten, etappvis i flera år, lösa in fastigheter m.m. Vi gör också en förstudie om att ordna tågstationer i Bollsta, Lunde, Mörtsal och Högakusten Airport.

LG: Hur går det för flygplatsen?

SÖ: Jo, vi driver den tillsammans med Sollefteå. Vi har en linje som går mellan Stockholm och Gällivare. Vi är också en av två flygplatser i Sverige som har tågstation. I förstudien tittar vi på möjligheten att ordna sidospår så att två tåg kan stanna samtidigt. Stationen är också Sollefteås närmaste anslutning och många pendlare parkerar där.

LG: Hur gör man med övergivna bostäder i riksintresset?

SÖ: Jag vet inte om Krambo äger dem, men bostadsbeståndet är för stort i Bollsta idag. Det är svårt att tro att handel kommer att få orten att växa, utan det är framförallt boendet och möjligheten att pendla med tåg som är framtiden. Det är ju bara 9 km till Kramfors centrum.

LG: Turismen?

SÖ: Ja, men det svårt för kommunen att driva näringar, Det ska vi ju inte göra heller. Vi kan hjälpa till med infrastrukturer, men den finns redan. Jag tror att kommunen har att se fram emot två orter utanför Kramfors stad, där det finns handel och service, Nyland och Ullånger, men sen kan man ju bo på andra ställerna.

LG: Gynnas kommunen som helhet av de statliga satsningarna på järnväg, världsarv m.m.

SÖ: När Ådalsbanan byggdes kändes det som vi fick en annan attityd. Jag brukar säga att när de gula maskinerna rullar, då är det tillväxt. Högakusten är ju verkligen i ropet nu. Vi har gått ihop med alla berörda kommuner i ett driftbolag.

SÖ: Intresseföreningen i Bollsta är ju väldigt aktiv. De har fått 600 000:- som de förvaltar själva. Flytten av Åke Lagerborgs skulptur till torget och sågarnas till området där arbetarna bodde var väldigt lyckat. Det ingår i vår avdelningsplanering att se över miljön på torget och runt Bollstahallen

LG: Anlitar ni arkitekter då?

SÖ: Ofta kan vi göra jobbet med egen personal, men i Kramfors centrum har konstnärer varit väldigt aktiva. Birgitta Nensén från Omne bl.a.

Ninni Melander (NM), Kramfors kommun-

Intervju Lars Göran Spång (LG), 26 feb 2014.

Ninni är uppvuxen i Strömnäs, gick i skola i Nensjö, Grä mesta, Frånö, Kramfors. Utbildad på lärarhögskolan i Härnösand och läste vidare konstvetenskap i Umeå och Gotland. Var chef inom barnomsorgen, men var intresserad av konst och kultur, aktiv i olika föreningar. Pluggade vidare och har nu hand om en egen enhet för konst och kultur.

LG: Kulturmiljöfrågorna?

NM: jag arbetar med det bl.a. och samarbete sker både med Miljö- och byggkontoret och den nya samhällsavdelningen beroende på vad det gäller för frågor.

LG: Vad pågår i Bollsta?

NM: Just nu är det aktuellt med bl. a genomfarten och det är därför Staffan Östman inte kan vara med. Han är i Härnösand och träffar Trafikverket för att diskutera den frågan. Han är chef för den nya samhällsavdelningen. Genomfarten i Bollsta ser definitivt inte trevlig ut. Det är jättetråkigt, för Bollsta har så många fina kulturmiljöer. Tidigare hade Bollstabruk många fina butiker runt omkring torget. Idag handlar folk på ett helt annat sätt och det gör att butikerna har svårt att överleva, en trend som inte bara drabbat Kramfors utan hela Sverige.

LG: Minskar befolkningen i kommunen?

NM: Ja, den gör det. Nu är det inte mer än cirka 18 tusen invånare i kommunen och för bara ett par år sedan var det över 20 tusen. På 40-talet var det dubbelt så många.

NM: För några år sedan hade vi en het skoldebatt i kommunen där ett förslag var att man skulle lägga ned bl. a Ytterlännäs skolan samt flera andra skolor i kommunen, men det blev en kraftig reaktion bland en stor del av kommunens invånare, så skolan fick vara kvar och de flesta av de andra skolorna i kommunen också. Badhuset har också varit hotat från och till under många års tid, men har överlevt.

NM: Det är ett dilemma i kommunen att Kramfors tätort inte haft kraften att samla alla byar och orter till att bli hela kommunens tätort. Nyland och Kramfors var tidigare municipalsamhällen och det stod mellan dem när Kramfors blev stad 1947. Det finns många tätorter i vår kommun och alla kämpar för att få behålla den service man har, det finns ingen riktig samsyn, ingen gemensam vision. Kommunens befolkning minskar och alla orter kommer i framtiden troligtvis inte att kunna behålla all den service man har idag. Nedläggning av skolor har skapat konflikter mest mellan de mindre orterna kontra Kramfors tätort. Det gör att det blir svårt att göra något gemensamt.

LG: Hur ser det ut om 20 år. Vad har du för drömmar?

NM: Jag hoppas att vi kan behålla den befolkning vi har idag så vi har ett någorlunda skatteunderlag. Höga Kusten har blivit en riktig turistmagnet. Folk åker på semester för att uppleva vår fantastiska natur och besöka våra fina kulturmiljöer. Jag förstår att det blir tufft när alla samhällen blir mindre, men jag hoppas att Kramfors finns kvar som stad och att föreningarna fortsätter att ge oss ett rikt kulturliv. Kramfors har gott om föreningar och kulturpersonligheter. Inom turism tror jag att man inte bara ska se på Högakusten. Det finns många andra områden som går att utveckla och lyfta fram.

LG: Hur gick det med Ådalens industrilandskap?

NM: Jag satt i styrgruppen och vi genomförde två förstudier. Den andra förstudien presenterade tre olika scenarier, beslut måste fattas hur vi ska gå vidare, vad ska kunna förverkligas. Det behövdes mycket pengar för egeninsatsen för att få EU bidrag. Då fick vi stanna upp och fundera några varv till. Det finns idag lite olika idéer hur man ska komma vidare. Kramfors har satsat mycket på olika projekt som bl. en galleria, ny skola på Skarpåker, ny gata, ny idrottsarena, samt insatser i Ullånger och Höga Kusten m.m.

LG: Vad har kommunen för idéer om framtidens arbetstillfällen, skatteintäkter?

NM: Ja, arbetslöshet har vi, men det tror jag att de flesta mindre kommuner har, det är ett stort dilemma och det får vi brottas med. De största arbetsplatserna är väl Mondifabriken i Väja, Folksam's tjänstecenter i Frånö samt Kramfors kommun. Vi har ju många andra medelstora företag också, det är inte värt att jag nämner några med risk att jag glömmer någon. Sedan har vi alla småföretagare inte att förglömma, de är jätteviktiga. Min mamma och pappa var ju också det, så jag är uppväxt med det. Jag såg vilket slit det var och hur mycket de jobbade. Jag skulle vilja se lite fler entreprenörer och småföretagare, för det finns massor av trådar som jag skulle vilja se paketerade. Konstresor till ateljéer, Box Whiskey, häxprocessen, världsarvet Höga Kusten m.m. Kommunen kan och ska inte dra i allt. Det är viktigt att det skapas nya företag och att det finns utrymme för entreprenörskap.

LG: Är världsarvet en tillgång?

NM: Jo, men vi måste bli duktigare på att sy ihop paket och marknadsföra besöksnäringen. Samordning med boende, förtäring och upplevelser. Vi har en fantastisk natur med landhöjningen, många duktiga professionella konstnärer samt många kulturmiljöer att uppleva. De första åren som konstrundan fanns hade inte ett enda matställe i Höga Kusten öppet, det fanns ingenstans där man kunde stanna och äta.

LG: Kan Bollstabruk bli ett turistmål?

NM: I Bollsta har jag tre favoriter: Masugnen, Borgberget och konsten på Folkets Hus.

LG: Konsten?

NM: Det är fin konst, men historien bakom är intressant. När folkets hus brann och det skulle byggas upp igen, tog dåvarande ordföranden Lars-Åke Frykholm kontakt med finansmannen Thomas Fischer, som hade sin uppväxt i Sprängsviken. Fischer berättar att han hittade gamla Graninge aktier när han letade efter sina långkalsonger, och tyckte de bortglömda aktierna kunde användas till konsten i Folkets Hus. När aktierna löstes in visade det sig att det vara en ansevärd summa som räckte till fin konst, Max Bok, uppväxt i Bollsta, Anders Åberg, Tage Nordholms längsta akvarell som inte hann bli klar innan han dog. Det finns massor av fin konst där. Men hela bruksområdet runt ån är fint, med herrgården och allt.

LG: Jag fick höra att många konferenser förläggs till Gålsjö bruk. Kan Bollsta satsa på ett sådant koncept?

NM: Konferens kan man ha på Folkets hus, men det finns inget hotell i Bollsta längre. Jag är inte främmande för att man har konferens på hotell Kramm och bussar folk till Bollsta. Det handlar bara om 10 minuter. Jag har svårt att se att hotellverksamhet i Bollsta skulle kunna löna sig året om i dagsläget. Jag tror hellre på att sy ihop olika attraktioner till paket, och där är faktisk Box Whiskey en mycket stark dragare.

LG: Ytterlännäs gamla kyrka, drar den?

NM: Ja visst, den och Torsåker. Jag tänker också på Styresholm, vid Håla folkhögskola, där man kan både bo och äta. De vill gärna ha fler konferenser och utbildningar och arbetar för att

marknadsföra och driva Styresholm för att få fler att upptäcka även den delen av kommunen. Jag ser ju fler möjligheter nu när Gudmundrå ska göra i ordning kyrkoruinen. Man skulle kunna sätta ihop ett kyrkopaket, kyrkstallarna i Nordingrå, Bjärträ kyrkoruin...

LG: Används kulturmiljöprogrammen?

NM: Ja det gör de. Det var inte länge sedan jag fick en fråga om Nordingrå då jag tog fram uppgifter ur programmen. När jag läste konstvetenskap läste vi mycket arkitektur och jag skrev en uppsats om Graninges arkitekt Lind som ritade många miljöer här omkring. Då hade jag mycket kontakt med Ann Renström.

NM: Kommunsammanslagningen 1974 har inte skapat en gemensam identitet som i andra kommuner. När Nordingråborna åker till stan, då menar dom inte Kramfors utan Övik. Nylandsborna säger "stan" när dom åker till Sollefteå.

LG: Känner du ett tryck på att kommunen ska växa?

MN: Ja, kommunen behöver ju skatteintäkter, och för att vi ska kunna ha ett levande centrum i Kramfors behövs en stark handel med ett varierat utbud, men det krävs också att vi som bor här gynnar våra butiker och handlar det vi kan här. Det finns många hot mot vår handel som stora affärscentra som Birsta, men även näthandeln är ett stort hot. Jag hör nu att folk provar kläder och sedan handlar på nätet. Mina föräldrar och andra släktingar har haft affär, så jag tänker ofta på hur handeln har förändrats. Det är också en fara att de som jobbar i större orter handlar där, när de är på väg hem. Affärerna på de mindre orterna kan inte överleva på att folk handlar mjölk och lite andra varor som de glömt.

Roger A Åkerblom, Bollstabruks intresseförening. 2014.07.18

Född 1944 i Angsta, växte upp i Bollstabruk. Fadern jobbade på bruket som elektriker. Flyttade till Sandviken, Kramfors, 1958. Utbildning på Högre tekniska läroverket i Härnösand, ellinjen. Flyttade efter lumpen (LV5) till Stockholm och jobbade bl.a. på Atlas Copco. Sedan 1978 Deputy Trade Commissioner på Swedish Trade Office i New York. Uppgiften var att "promota" svenska exportföretag bl.a. genom att delta i stora Amerikanska utställningar med Sverigepaviljonger. Kontoret lades ner 1986 och Roger startade eget i New York med researrangemang för företagsgrupper. Pensionerad sedan 2004.

LG: Vi sitter i en bil vid Folkets hus. Genomfartens ombyggnad är igång, ett initiativ från intresseföreningen?

RÅ: Ja det är det. Intresseföreningen har hållit på med projekt för att utveckla Bollstabruk sedan sex år tillbaka. När jag tog över ordförandeklubban var det 25 medlemmar. Nu har vi drygt sex hundra medlemmar. Det är halva Bollstabruks befolkning.

LGS: Jag ser att ni har tagit initiativet att flytta Åke Lagerborgs staty?

RÅ: Ja, det gjorde vi för fyra år sedan. Den stod vid en obskyr plats vid äldreboendet, och när äldreboendet flyttade till Kramfors tyckte vi att den skulle ha en mer framträdande plats. Sågramen (som stod på torget innan) flyttades till sin miljö, så att säga (Kejsarstan).

RÅ: Nu har vi kommit så långt i föreningen att vi har tagit fram en utvecklingsplan för Bollstabruk och i den är prioritet ett att genomföra ombyggnad av genomfarten. Förslaget till ombyggnaden presenterade vi för ganska precis fyra år sedan. Vi föreslog en rondell vid korsningen med Tunsjövägen, refuger, en gång- och cykelväg genom samhället. Detta skulle

resultera i en trevligare genomfart och bättre säkerhet. Nu kan man hålla 90 km/tim genom samhället p.g.a bredden på vägbanan. Genom att minska vägbredden och sätta hastighetsbegränsning till 40 km/tim och fartkameror ska detta visa att vi menar allvar.

LGS: Hur är det med miljön vid bruket, är ni engagerade där också?

RÅ: Ja, det ingår i planen att ta vara på industrimiljön på ett bättre sätt än vad som är gjort hittills. Kommunen gjorde en förstudie om industrimiljön för ett antal år sedan och en eventuell tillkomst av ett industrimuseum. Vi vill utveckla det här området vid bruket och vid sågverket, så att det kommer på kartan som en del av besöksnäringen också.

(Mats Olsson ansluter och sätter sig i bilen)

LGS: Nu är det väl inte så många besökare där antar jag?

RÅ: Ja, under juli-augusti måste man ha en organiserad visning. Om det är stängt och bara öppnas vid förfrågan så kan man inte ha med det i broschyrer och sådant. Det måste vara öppet regelbundet, kanske inte hela dagar.

LGS: Bruksherrgården?

RÅ: SCA äger fastigheten. Förra året flyttade LRF därifrån till Kramfors och SCA-skog flyttade in.

LGS: Har det funnits tankar om att inrätta restaurang, konferensanläggning där i stil med Gålsjö bruk?

RÅ: Ja, det har funnits sådana tankar. En av flyglarna används som mäss och där finns kök m.m.

MO: Museet i Spikboden är förnämligt men tyvärr helt otillgängligt. Vi i arkivgruppen ska städa där. Det finns döda flugor och annat överallt nu. Men det hjälper ju inte. Nycklar måste hämtas på kontoret.

RÅ: Förstudien som gjordes 2010 resulterade i en rapport över tre år sedan anlätade kommunen en konsult för att utveckla lämningar efter Ådalens industrihistoria. I samband med detta föreslog vi ett industrimuseum, inte bara för Bollsta utan hela Ådalen, och den dynamiska utveckling som har varit.

MO: Jag ringde Mikael Mellander och frågade om det där och tyckte att vi måste uppmärksamma den äldsta industribyggnaden vi har, nämligen masugnen. Han visste inte ens om det och hade inte varit där. Vad har det blivit av detta projekt?

RÅ: Det är ju tyvärr så att den där förstudien har hamnat på en hylla och samlat damm som tyvärr många sådana här förstudier gör. Men vi har tagit med rapporten i vår utvecklingsplan.

MO: Finns det några pengar, EU-pengar?

RÅ: Jo, det ska tas ett nytt tag att få Mål-2 pengar.

LGS: Kanske länsstyrelsen bidrar med medfinansiering. Det är ju trots allt ett riksintresse. Men Udden är jag lite orolig för. Är det någon som bor där?

RÅ: Ja, några bor där och några har sommarhus där. SCA vill inte sätta igång och renovera eftersom det är industritomt och i händelse av expansion kan det blir bullerproblem. Vad som däremot är kristallklart är att man upplåter masugnen till kulturintresset, och där har ju Svea Larsson och Stenskolan haft många evenemang, utställningar och sådant. Vi föreslog i vår plan att en av kasernerna i Kejsarstan skulle förvärvas och byggas om på ett lämpligt sätt

invändigt till ett industrimuseum. Spikboden är ju för liten. Det går inte att få in en busslast turister där.

LGS: Badhuset och Folkets hus?

RÅ: Detta är löst nu. Det gick som ett mantra att badhuset skulle rivas, men nu har vi fått svart på vitt att badhuset blir kvar. Folkets hus tog Krambo över och arrenderar ut till ett privat företag som driver verksamheten med ett femårigt kontrakt.

MO: Det beror ju förstås på hur det går för dom.

Arbetsbilder

Staffan och Ninni framför masugnen. Foto: Björn Grankvist

Roger Åkerblom vid en stenmur vid Stensätters gård.

En bön för framtiden

Källor

En utförlig presentation av Lars Sjöberg finns att läsa i:

Nordenson, Lilleba (2009). Träkramare i Kramfors. *Gård och torp* 2009.05.12

Lars Sjöbergs blogg finns att läsa på:

<https://krakslottet.wordpress.com>

Mats Jonssons blogg finns på:

<http://matsjonssonbloggen.blogspot.se>

Intervju Mats Jonsson

Mats Jonsson(MJ), redaktör Galago, serietecknare. Intervjuad av Lars Göran Spång (LG).

Stensätter, 2013.10.08.

MJ: Folk är inte så arga här som dom borde vara. Det har kanske med den stigande åldern att göra. Jag minns själv när jag var tonåring och inte brydde mig om Bollstabruk precis.

Min fru kommer från Kramfors. Vi träffades i Stockholm, men vi kände inte varandra då. Vi skulle kunna försörja oss här. Men det är en förlorad värld. Det Bollsta som fanns finns inte längre och då blir det sorgset och nostalgiskt att bo här.

LG: Det är ett mönster att storstäder drar folk som ger intäkter i statskassan. Det man kan satsa på i småorter är boende.

MJ: Man kan ju köpa väldigt fina hus och man kan ha djur, hästar och det är många som drömmer om det. Men jobb måste man ha. Nu ligger faktiskt både Umeå och Sundsvall inom pendelavstånd och Umeå känns ju verkligen dynamiskt. Jag har i hela min uppväxt hatat Umeå, men på senare tid har jag varit dit ofta i kulturella sammanhang. Som stad är den däremot ganska charmlös.

Små byar verkar inte avfolkas som småsamhällen. Här i Stensätter är det aldrig hus som står tomma. När jag växte upp var det bara gamlingar i byn. Jag var enda barnet och jag gick runt i omgivningarna och hälsade på gamlingar, fick kola och satt och pratade med dom. Lustig uppväxt egentligen. Det är klart jag blev lillgammal!

Det fanns många barnfamiljer i Bollsta däremot. Det byggdes många hus och skolan. Skolan hade en fin arkitektur med klassrum runt samlingsrum.

LG: Fanns det fritidsgårdar?

MJ: Ja, fotboll och skidåkning var stort, men jag var inte så intresserad av sport. Jag minns när Bollstas nya overaller kom och alla i klassen var rödvita. Sen fanns ju fritidsgården, Grottan, i Folkets hus källare. Ibland fanns det en ambitiös fritisledare där, men mest var det pingis och annat för äldre, lite hotfulla, ungdomar. I stenskolan fanns modellflygklubben som jag var med i lite.

LG: Vilka miljöer gillar du i Bollsta?

MJ: Det finns många, men jag minns Kejsarstan när vi promenerade omkring. Bara namnet väckte intresse, och sen finns det en skulptur om Expressens pris som kändes märkvärdig. Herrgården och kanonerna vid lusthuset. Annars kändes Bollsta som modernt. Masugnen kändes som uråldrig förstås, förmedeltida nästan. Arbetarbarackerna kändes mysiga, nästan som att vara utomlands, katter på farstukvisten och jaktbyten, harar, som hängde utanför. Om dom låg någon annan stans skulle folk döda för att få bo i dom.

LG: Vad känner du för fornborgen?

MJ: Jag var ofta dit när vi hade gäster och så. Jag sa faktiskt till min fru att när jag dör vill jag att min aska sprids där.

LG: Hade du tankar på att stanna kvar efter skolan?

MJ: Efter högstadiet var jag helt inriktad på att flytta. Under låg och mellanstadiet trivdes jag med allt här, men högstadiet, tonårstiden, var en "djävla skitperiod". Jag blev mobbad, passade inte in i den dominerande kulturen där man skulle vara tuff, hård, cool och inte bry sig. Slö slapp och giltig var normen och jag blev en "fånig" person i det sammanhanget. Att jag var liten och klen gjorde inte saken bättre.

Jag blev riktigt förbannad när vuxna underblåste den här kulturen. Jag minns särskilt en man som är med i Pojken i skogen. Mannen var på skolan och kom från Härnösand, jobbade med drift och underhåll. Han frågade oss vad vi ville bli. Jag räckte upp handen och sa att jag ville bli journalist. Sen fortsatte han med gliringar mot mej och mina ambitioner, antydde att det var mina föräldrars val, inte mina. Det var ett svek att jag efter alla år som jag slagits för att få vara mig själv, vara annorlunda, trycktes ner av en lärare också! Men helgerna med kompisar minns jag som underbara, framförallt i kontrast till skolan.

Sen blev det bättre på gymnasiet i Kramfors, nya kompisar och så. Men alla försvann efter gymnasiet, och jag flyttade till Sundsvall för att gå journalistutbildningen. Då ville jag hålla mig i närheten av Bollsta, men när jag praktiserade på DN i Stockholm förstod jag att där måste jag vara. Då fick jag kontakt med andra serietecknare och vi umgicks en hel del.

LG: Vad har Galago för profil?

MJ: Tidningen föddes 1979 i proggrörelsen och har haft vänsterprofil, politisk satir, vardagsrealism.

LG: Något du själv vill tillägga?

MJ: När man tänker tillbaks på platsen, tiden, så kändes det verkligen som ett klasslöst samhälle. Vi hade det i stort sett lika bra. Det var inte klasslöst, men ändå kändes uppväxten som så klasslöst det kan bli. Alla hade likartade förhållanden, och jobben som papporna hade kändes som säkra trygg. I hela min uppväxt var sågen och Väjäfabriken konstanter. Min nästa bok kommer att handla om min fars uppväxt i Arjeplog och den långa vägen från arbetet i skogen för att slutligen hamna här. Det blir lite av en släktkrönika och kopplingen till skogen som råvara. Jag vill gärna få en politisk infallsvinkel om de stora frågorna, börja med det lilla och sluta i det stora, varför det blev som det blev.

LG: Vad ser du för framtid här? Turismsatsningarna?

MJ: Visst, man kan se det från olika håll. Satsningar underifrån och uppifrån, men ingenting kommer att lyckas så länge genomfarten ser ut som den gör. En ögonöppnare för mig var när jag åkte tåg med en kompis förbi Bollsta. Jag berättade att jag växte upp här och min kompis kommentar var "vad fint det var". Det var klart han tyckte, för vi såg Bollsta från järnvägen. Man såg kejsarstaden och alla lummiga träd och grönska. Men man måste vara realist. Även om man rustar upp husen vid genomfarten kommer det inte att flytta in några nya verksamheter där. Bollsta blir inte lika livligt som förr, Sverige ser inte ut som förr. Det bästa är nog att riva husen och kanske rädda något av dem. Det är ingen liten fråga, nästan avgörande för Bollstas framtid. Förfallet ger ett sorgligt intryck och man skäms för sin ort.

LG: Tror du även att man skulle behöva riva längorna, arbetarbostäderna på Udden, om de inte bebos?

MJ: Jag tror säkert att de skulle bebos om de rustas upp. Det är goda kommunikationer här, men jag tror inte så mycket på näringslivssatsningar. Om det finns skola, livsmedel och annan service för boende, och man satsar på det man har, så tror jag det skulle vara en fin ort att bo på.

Arbetsbilder

Lutherska bönhuset i Bollsta

Interiör, mindre rum

Björn fotar kyrksalen

Kyrksalen

Vattenskada i kyrksalen

Bilaga: Blogginlägg under projektets gång.

Riksintresset Bollstabruk

Följ arbetet med att utforma en skrift om en riksintressant kulturmiljö

[Skip to content](#)

- [Home](#)
- [Om denna blogg](#)

Musikcafé på Folkets Hus och release

Posted on [March 4, 2015](#) by [Lars Göran Spång](#)

Igår (3 mars) hade Svea och Jan Larsson ordnat ett jättefint evenemang som Björn och jag var väldigt tagna av. Jag ringde Svea och undrade hur vi skulle presentera den nyutkomna skriften om [Bollstabruks och Ytterlännäs riksintressen](#). Svea föreslog att vi skulle ha en release på Folkets hus Musikcafé. Visst tyckte jag och började förbereda ett framförande. Men, det var helt onödigt visade det sig. I stället fick vi en helafton med Klas Norberg och Holmstens trio på scenen. De inledde med "[Kalle på Spången](#)" (tack, jag förstod...) innan vi fick en kort stund att tacka alla för den hjälp vi har fått.

Sedan följde en helkväll med Klas fantastiska röst, sjungande allt från Edvard Persson till Elvis Presley. Mer finns att läsa på [Murbergets hemsida](#).

Posted in [Uncategorized](#) | [Leave a comment](#)

Skriften på gång

Posted on [November 10, 2014](#) by [Lars Göran Spång](#)

Nu har vi kommit fram till slutskedet. Christina Sohlén gör layout på skriften som blir 44 sidor. En rapport kommer också att läggas in i [Murbergets rapportdatabas](#). Där finns allt material samlat som inte rymdes i skriften. Bl.a. finns alla intervjuer i sin helhet och referenser.

Här är mina slutord i skriften:

Nu lämnar Björn och jag Bollsta för denna gång. Men vi kommer ofta att passera genomfarten i framtiden. Om vi inte stannar i Bollsta så har vi ärenden i andra delar av Ångermanland. Genomfarten i Bollsta går inte att undvika. Vi hoppas intresseföreningen har framgång med sitt utvecklingsprogram, och vi hoppas Lars Sjöberg finner vägar att renovera bönhuset. Vi hoppas att föreningen Stenskolans vänner fortsätter att driva kulturverksamhet. Men vi hoppas även att Bollstabruks riksintresse får anslag som gynnar besökare till platsen, att museet i Spikboden blir tillgängligt, att herrgårdarna blir tillgängliga, att masugnen blir tillgänglig, att Kineskvarteren inte förfaller, att arbetarbostäderna vid Udden bevaras. Hur

ska allt detta finansieras?

Kanske Svenska kyrkan har förslag. De har utvecklat ett lyckat koncept för Ytterlännäs gamla kyrka.

Ett minne av ångsågsepoken. Bolinders ramsåg från 1931, uppställd vid Kejsarstan i Bollstabruk

Posted in [Uncategorized](#) | [Leave a comment](#)

Musik i Ytterlännäs gamla kyrka

Posted on [October 8, 2014](#) by [Lars Göran Spång](#)

Det är sen höst och musiken i Ytterlännäs kyrka har tystnat sedan länge. Jag sparade några inspelningar som jag gjorde med Anders Bohlin som musikanter i kyrkan i somras. Jag använde en mycket enkel mikrofon, typ diktafon. Det var tomt i kyrkan så ljudet blev riktigt bra. Anders har skickat några rader om styckena och godkänt att de läggs ut på nätet. Tack Anders!

[And I were a maydyn](#), påstått skriven av Henrik VIII av England. 1500-tal.

[Puer natus in Bethlehem](#), finns tryckt i Piaae Cantiones (Åbo, 1582) som var en sångsamling för studenter. Sången berättar om Jesu födelse i en uppsjö verser. Här tre av dem.

[Audite, silete](#), komponerade av Michael Praetorius. Antagligen 1600-tal.

[Det lyser en stjärna](#), en visa om jungfru Maria som mycket väl kan gå ända tillbaka till medeltid. I visans text nämns ibland Maria som lilla fru Maja. Nedteknad i 1900-talets början och har hamnat i någon samling med Staffansvisor och andra julsånger och är lite känd därifrån.

[Maria unser frowe](#), tyskt 1300-tal.

[Personent hodie](#), en till sång som finns i Piaae Cantiones. Den här melodin finns i svenska psalmboken ("Lagd på strå i ett stall") och där anges den vara tysk, kanske 1360-tal från början. Det finns en äldre text som handlar om Sankt Nikolaus, men den här är julanknuten på något vis. Tydligast i tredje versen som berättar om de tre vise män (Magi tres).

Posted in [Uncategorized](#) | [Leave a comment](#)

Kineskvarteren förfaller

Posted on [October 2, 2014](#) by [Lars Göran Spång](#)

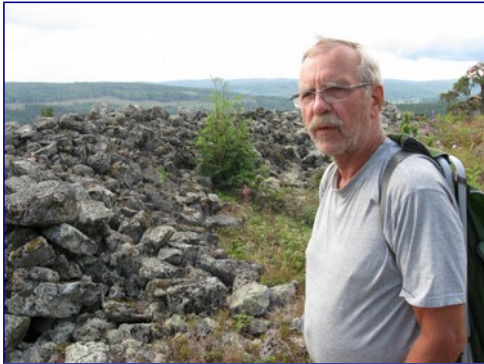
Kinesvilla i Bollstabruk i förfall

Björn och jag var förbi för att ta bilder på “kineskvarteren” i Bollstabruk. De ingår i riksintresset. Det var en ganska sorglig syn. Många hus har stått öde i flera år. Cyrillis Johansson var stadsarkitekt i Ludvika och fick uppdraget att rita dessa tjänstebostäder åt Graninge i början på 1950-talet. Hans kännetecken är just de svängda kinainspirerade taken. Bollstabruks kontor är också ritat av Cyrillus Johansson. Graninge beställde Liknande tjänstebostäder även i Sandviken, Utansjö och Svanö. Även på dessa platser märks ett förfall av just “kinesvillorna”. Vad gör man åt detta? Om ingen vill bo i villorna kommer de att försvinna!

Posted in [Uncategorized](#) | [Leave a comment](#)

[Arkeologidagen, besök på fornborgen på Borgberget](#)

Posted on [August 19, 2014](#) by [Lars Göran Spång](#)

Mats Olsson från Bollsta intresseförening och jag var och rekade på Borgberget vid Stensätter inför Arkeologidagen den 31 aug. Fornborgen är inte undersökt genom några utgrävningar, men fornborgar brukar var från tiden 400-600 e Kr. Några kan ha använts senare också. Stensättersborgen är den mest imponerande fornlämning vi har i länet. Det finns större fornborgar söderöver där de är betydligt vanligare. Den här borgen är en av Sveriges nordligaste. Fornborgen på Frösön i Jämtland ligger något mer norrut.

Mats och jag ska ordna för visning av borgen söndag den 31 augusti. Intresseföreningen ordnar fika och vill gärna ha en förhandsanmälan så fiket räcker till alla. Programmet finns att läsa om [här](#). Du kan anmäla här eller mejla/ringa/messa mig: lgs@murberget.se, 0611-88663, 0703-245295.

Posted in [Uncategorized](#) | [Leave a comment](#)

Arkitekter med känsla för traditioner

Posted on [April 23, 2014](#) by [Lars Göran Spång](#)

Ann Renström har i många år skrivit om Kramfors kulturmiljöer. På senare år har hon mest ägnat sig åt Sollefteås skogsbygder. Hennes bok om skogsbyar (2006) har rönt [stor uppskattning](#), men hon gav ut en publikation så sent som förra året, *Den gamla vanliga enkelstugan*.

Ann och Gunnar bor inte långt från Ytterlännäs gamla kyrka och vi passade på att besöka dem när vi följde uppsättningen av de [nyrenoverade skulpturerna](#) i kyrkan.

Ann och Gunnar Renström har under många år fascinerats över de kulturmiljöer som finns i Kramfors. Gunnar har dessutom varit stadsarkitekt i Kramfors. Foto: Björn Grankvist

Posted in [Uncategorized](#) | [Leave a comment](#)

Genomfarten till Bollsta ska få ett lyft

Posted on [April 4, 2014](#) by [Lars Göran Spång](#)

Ninni Melander och Staffan Östman ser fram mot ett lyft för genomfarten i Bollsta.

Den sunkiga genomfarten i Bollsta har retat många. Husen ska nu lösas in och vägen göras trevligare med träd och annat. Staffan Östman berättade om planerna och Ninni Melander var med. Vi pratade om allt möjligt som rör kommunens dagliga verksamhet. I Bollsta har genomfarten varit en stor fråga, men även framtiden för Folkets hus och Simhallen. Om planerna går som tänkt kommer kommunen att lösa ut de fastigheter som skräpar ner och vägverket har lovat snygga till med träd bl.a.

– Kommer ingen att protestera mot rivningar? undrar jag, men Staffan nickar bestämt nej. En viss saknad kan jag känna för den fina mosaiken vid gamla färghandeln. Fotografen Georg Hedberg nämner i en intervju för länge sedan att färghandeln var viktig för honom. Där fanns alla kemikalier han behövde till mörkrumsarbetet.

Schlikers färghandel höll fotografen Georg Hedberg med kemikalier.

Posted in [Uncategorized](#) | [4 Comments](#)

Ytterlännäs gamla kyrka får stöldsäkrade skulpturer

Posted on [February 28, 2014](#) by [Lars Göran Spång](#)

Madonnaskulpturen från Ytterlännäs gamla kyrka, tillverkad i Haakon Gulleasons verkstad i början på 1500-talet

Som alla vet så härjades våra kyrkor av en stöldvåg för ett tag sen. Vi har i våra medeltidskyrkor ovanligt många och fina träskulpturer som är eftertraktade på den illegala antikmarknaden. Nu är de flesta kyrkor låsta och larmade, men det räcker inte alltid. Murberget utformar ett särskilt säkerhetssystem för träskulpturer som innebär att de förankras i låsbara järn. Varje skulptur får en individuell förankring och vår smed Tord Pettersson brukar hitta kluriga lösningar. I samband med stöldsäkringen konserveras skulpturerna av Lennart Kristiansson. Färgflagor som lossnat limmas fast med speciallim.

Ytterlännäs gamla kyrka får för närvarande flera skulpturer iordninggjorda så att de kan visas där de hör hemma. Murberget hjälper flera församlingar på samma sätt, ofta utanför länet.

Tord smider individuellt utformade förband så att skulpturerna blir stöldsäkra. Lennart konserverar i samma veva skulpturerna. Här den finaste vi har i länet, en madonnaskulptur av Gulleson från början av 1500-talet.

Posted in [Uncategorized](#) | [1 Comment](#)

Sågen förr och idag.

Posted on [January 10, 2014](#) by [Lars Göran Spång](#)

Vi fick träffa sågverkschefen Katarina Levin idag, och Jan Larsson var med. Han minns sin tid på sågen på 1960-talet och tycker inte att det var bättre förr. Han tycker sågen inte bara producerar mer utan också med mycket bättre kvalitet.

– Den moderna tekniken med foto och röntgen ger en precision som ingen kunde utföra på den tiden. Arbetsmiljön har blivit bättre och relationen till cheferna är avspänd och naturlig. Katarina började som chef för sågen 2008 och tror verkligen på skogen som resurs.

– I framtiden kommer skogen att visa sig vara mer och mer betydelsefull. Den är förnyelsebar och kommer att vara viktig inte bara som virke utan även energi.

Idag lyckas sågen få ut 50% virke ur stockarna. Resten blir energi till torkanläggningar, fjärrvärme m.m. Inget går till spillo. SCA Timber, som sågen heter, är en av Sveriges största och modernaste. Årsproduktionen har femdubblats sedan 60-talet, men arbetsstyrkan är ungefär densamma.

Är kulturmiljön en resurs för företaget?

-Våra kunder är mer intresserade av naturvård men tradition ger ett stabilt intryck. Vi visar gärna runt i våra kulturmiljöer. Häromdagen hade vi japaner på besök och då for vi till Gålsjö bruk.

Katarina Levin, sågverkschef, och Jan Larsson, som jobbade på sågen sedan 1960-talet.

Posted in [Uncategorized](#) | [Leave a comment](#)

Bollsta på 1950-talet

Posted on [November 16, 2013](#) by [Lars Göran Spång](#)

Under guldåren på 1950-talet var Bollsta ett livligt samhälle. George Hedberg hade en fotoateljé i sitt hem på "Udden". Tack vare hans bildsamling finns en levande beskrivning av livet i Bollsta när folkhemmet började byggas. [Murberget gjorde en utställning om George Hedbergs bilder 2009](#). Flera evenemang ordnades i anslutning till utställningen och det mest spektakulära ägde rum i Bollsta i majsolen.

[Här är en film som jag gjorden den dagen](#)

Posted in [Uncategorized](#) | [Leave a comment](#)

Familjen Jonsson på Borgberget

Posted on October 11, 2013 by Lars Göran Spång

Björn tar bild på familjen Jonsson på Borgberget

Vi passade på att intervjua Mats Jonsson som var och hälsade på sina föräldrar. Mats hade vägarna förbi efter ett ärende i Umeå. Sedan skulle han hem till Stockholm och jobbet som förläggare på Galago. Mats är riksbekant serietecknare och har berättat om sin uppväxt i Bollsta i boken [Pojken i skogen](#). Det är inte bara en idyllisk uppväxt han beskriver. Högstadiet var hans värsta tid. Fornborgen på Borgberget ligger alldeles intill föräldrahemmet där far Rune och mor Elisabeth bor. Mats har många minnen av fornborgen och Elisabeth och Rune går ofta dit. Millennieskiftet firade de naturligtvis på Borgberget, men ingen annan kom på den idén.

Mats läser om sin hembygds forna dar, alldeles intill föräldrahemmet.

Posted in [Uncategorized](#) | [Leave a comment](#)

En herrgård för fest

Posted on [August 28, 2013](#) by [Lars Göran Spång](#)

Johannisbergs herrgård representerar på många sätt utvecklingen i Bollsta. Johan Nyberg lät uppföra bygget och var på sin tid en riktig "klippare". Han var bondson och fick kaptensutbildning på navigationsskolan i Härnösand. Några år var han verksam som kapten men när handelsmöjligheterna öppnade sig, tullrestriktioner togs bort m.m. så började Nyberg ägna sig åt affärer i stor skala. Sjökapten som han var fixade han eget varv och skepp åt sina handelsfärder. Han investerade i sågar, skog och handelskontrakt. Hans framgångar väckte misstankar om oegentligheter, men inget har ännu kommit i dagen.

Johannisbergs herrgård har fungerat som pastorsexpedition sedan Ytterlännäs kommun hade sin verksamhet här. Därefter användes huset för förskoleverksamhet. Övervåningen är möblerad och inredd som det var på Nybergs tid och har hyrts ut för festarrangemang m.m.

Posted in [Uncategorized](#) | [Leave a comment](#)

Jans och Sveas trädgård

Posted on [August 26, 2013](#) by [Lars Göran Spång](#)

Ännu är det varmt och soligt i Bollsta. Sommaren har varit fantastisk och värmen håller i sig än.

Björn Grankvist och jag ska göra en djupdykning i Bollstabruk. Bruksområdet är klassat som riksintresse för dess kulturhistoriska värden. Vi ska försöka ge en bakgrund till denna utnämning, fånga tidens anda, och visioner om framtiden. När projektet är avslutat ska det finnas en skrift om Bollstabruk som förhoppningsvis får det att bli självklart för var och en att denna kulturmiljö har kvalitéer som alla i Sverige har glädje av – ett riksintresse.

Det var naturligt för oss att börja projektet med att träffa Jan, Svea och Ninni. De kommer att vara en värdefull källa att ösa ur om hur det är och har varit att leva i Bollstabruk. Vi fick en lång pratstund i Svea och Jans japaninspirerade trädgård. Sen tog vi en sväng till Johannesbergs herrgård och Stenskolan, några av Sveas favoriter.

Från vänster, Ninni Mellander, kulturenhetsansvarig i Kramfors kommun, Svea och Jan Larsson. Foto: Björn Grankvist

Posted in [Uncategorized](#) | [Leave a comment](#)